

Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ τῶν ἀπολυτηρίων εἰς τοὺς τελειοφοίτους
τοῦ Διδασκαλείου Μυτιλήνης κατὰ τὸ Σχολ. ἔτος 1934 — 1935

ΠΡΟΣ ΟΡΘΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΑΓΩΓΗΝ

Κ. Β. Γαλιάνης

Γεωργίου

Σταυρίου

Κωνσταντίνου

Καίνας

Παυλίδου

Συρακουζάκου

Ἐξ ἐπιγραφιστικῆς

τοῦ Παιδείου

Ἐπιγραφιστικῆς 27. 7. 1935

Κωνσταντίνου
Καίνας

ΕΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ

1935

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

ΕΠΙ ΤΗ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΙΟΦΟΙΤΟΥΣ
ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ (7 ΙΟΥΛΙΟΥ 1935)

Κυρίες και Κύριοι, *

Ἐξ ὅλων τῶν δημοσίων λειτουργιῶν, ἐξ ὅλων τῶν δημοσίων ὑποθέσεων πάσης ὀργανωμένης κοινωνίας, ἡ ὑψηλότερα καὶ εὐγενεστέρα, ἢ μᾶλλον ἐπείγουσα καὶ μᾶλλον ἀναγκαία διὰ τὴν ἀληθῆ πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν αὐτῆς εἶναι ἡ παιδεία. Εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν λειτουργία, τὴν ὅποιαν χρησιμοποιεῖ ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, τὸ μόνον μέσον πρὸς διατήρησιν, ἀνάπτυξιν καὶ μετάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, ἢ πρὸς διατήρησιν καὶ βελτίωσιν τοῦ σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ εἴδους τῆς. Διὰ τῆς ἀγωγῆς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα αὐτοκαλλιεργούμενον τρόπον τινὰ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προϊόντων λαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ συνείδησιν ἑαυτοῦ, συνείδησιν τῆς οὐσίας του, τῶν ἰκανοτήτων του, τῶν δυνάμεων του καὶ φθάνει βαθμιαίως οὕτω εἰς τὴν αὐτεπίγνωσίν του, εἰς τὴν αὐτοκυριαρχίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ γινομένη ἐπαφὴ ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν νέων Ἐγὼ μετὰ τῶν στοιχείων τοῦ ἐξαντικειμενικευθέντος πνεύματος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἢ μετὰ τῶν λεγομένων στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ, προκαλεῖ ἀφύπνισιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῶν νέων ἐκάστοτε Ἐγὼ, νέαν γόνιμον ἀνάπτυξιν αὐτῶν, προσοικείωσιν καὶ ὑποκειμενικοποίησιν ἐν αὐτοῖς τῶν ὑπαρχουσῶν ἀξιών, παραγωγὴν νέων στοιχείων πολιτισμοῦ καὶ μετάδοσιν πάλιν τούτων διὰ τῆς ἀγωγῆς εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς διὰ τῆς ἐν χρόνῳ πλησιεστέρας, μέχρις ὅτου τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα φθάσῃ τὴν τελειοποίησίν του, τὴν τελείαν δηλονότι ἐκτύλιξιν καὶ ἐκμετάλλευσιν ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνατοτήτων καὶ τὴν πραγματοποίησιν ταυτοχρόνως ὅλων, ὧν εἶναι φορεὺς ἰδεωδῶν.

Ἡ σύγχρονος Παιδαγωγικὴ θεωρεῖ τὴν ἀγωγὴν ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον πρωταρχικὸν συμπίπτον μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀφ' ὅτου πολλὰ ἄτομα ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ ἐνστίκτου καὶ ἄλλων ἀναγκῶν ἀγόμενα συνέπηξαν κοινωνίαν, προέκυψεν αὐτομάτως ζήτημα ἀγωγῆς πρὸς κοινωνικὴν ἐνότητα, πρὸς κοινωνικὴν πειθαρχίαν· προέκυψεν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπερникήσεως τοῦ ἀγρίου καὶ ὤμου ἀτομικοῦ ἐγωισμοῦ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προσαρμογῆς τῆς βουλήσεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν βούλησιν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ κοινωνικοῦ Συνόλου. Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη ἀγωγή δύναται νὰ θεωρηθῇ «ὡς τὸ σύνολον τῶν ἀντι-

* Ἡ ἐκτύπωσις τῆς παρούσης ὁμιλίας ὀφείλεται εἰς ἐκφρασθεῖσαν ὑπὲρ τῆς εὐρυτέρας μεταξὺ τῶν δημοδιδασκάλων διαδόσεώς της εὐγενῆ εὐχὴν τοῦ εἰς αὐτὴν παρευρεθέντος Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Λέσβου κ. Γρ. Καράτσολλα συμπράξαντος προθύμως καὶ ὠλικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον.

δράσεων μιᾶς κοινωνίας ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐξελιξέως τοῦ ἀτόμου». Ἐκ παραλλήλου βεβαίως καὶ ἐκ τῶν ἔνδον ψυχοβιολογικοὶ λόγοι ἐπέβαλλον αὐτήν, ὅπως ἡ προσπάθεια τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, ἡ ἔνεκα ταύτης χρῆσις καὶ ἀνάπτυξις ὠρισμένων ὀργάνων καὶ δυνάμεων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν, ἡ προπόνησις καὶ ἐνίσχυσις αὐτῶν, ἡ ἐπινόησις καὶ χρῆσις ἐργαλείων κτλ. πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Οὕτω ἡ ἀγωγή ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ὑπόθεσις ἀτομικῆ ἢ οἰκογενειακῆ, ἄρα ἰδιωτικῆ.

Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ ἀνήγαγε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀγωγήν ἀπὸ ἰδιωτικῆς ὑποθέσεως εἰς *θεμελιώδη λειτουργίαν τῆς πολιτείας* μὲ τὰσιν νὰ καταστήσῃ αὐτὴν *κοινὴν* τῶν λαῶν τῆς γῆς ὑπόθεσιν. Καὶ δικαίως. Ὀλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτῆς εἶναι μία ζωὴ ἀγωγῆς, ἔλεγεν ὁ Fröbel. Ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου κατ' ἄλλους εἶναι μία λειτουργία παιδαγωγικῆ καὶ τελικὸς σκοπὸς ταύτης ἡ μόρφωσις τοῦ ἀτόμου. Ἡ κίνησις τοῦ κόσμου κατὰ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἔχει ἔννοιαν ἠθικὴν. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, τότε εἰς τὸ βάθος ἡ πολιτεία ὀλόκληρος στηρίζεται καὶ κινεῖται *ἐπὶ ἀξίονος ἠθικοπαιδαγωγικοῦ*. Κατὰ συνέπειαν ἡ βαθυτέρα ἀποστολὴ πάσης πολιτείας εἶναι ἡ ἀγωγή, ὁ ἐκπολιτισμὸς τῶν μελῶν τῆς καὶ κατὰ τελικὸν λόγον ἡ ἠθικοποίησις αὐτῶν, ἅμα δὲ κατὰ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν καὶ ἡ προσαρμογὴ τούτων πρῶτον πρὸς τὸ ἴδιον *μερικὸν* καθῆκον αὐτῆς καὶ κατόπιν πρὸς τὸ *γενικὸν* ἐνιαῖον ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς ἀποτελεῖ μέρος· τὸ τελευταῖον τοῦτο σημαίνει κτῆσιν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἰκανότητος αὐτῆς καὶ τῶν μελῶν τῆς πρὸς συνεννόησιν, συνεργασίαν καὶ δημιουργίαν ἀνωτέρας μετὰ τῶν ἄλλων ἐνιαίας ἀρμονικῆς Ἰδεοπνευματικῆς ἐνότητος.

Ἡθικοποίησιν, λέγοντες, ἐννοοῦμεν ὄχι ἀρνητικὴν ἢ οὐδετέραν ἢ παθητικὴν τινα κατάστασιν, ἀλλὰ θετικὴν, ἐνεργητικὴν καὶ ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν ἐν ἀνθρώποις φύσει ἐγκειμένων δυνάμεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιλάμπῃ, θὰ φαίνεται προεξέχον καὶ κυριαρχοῦν τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον. Ἄνευ ἠθικοποιήσεως οὐδεμία ἐκπνευμάτωσις τῆς φύσεως, οὐδεμία περαιτέρω ἀνύψωσις ἢ προσέγγισις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεῖον. Διὰ τοῦτο ἡ ἠθικοποίησις προϋποθέτει ὑπερνίκησιν καταστάσεων, τελείαν ἐπικράτησιν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὀρμεμφύτου ζωικότητος, ἐπομένως ἐσωτερικὴν τινα ἐλευθερίαν, ἧτις ἀποβαίνει ἀπαραίτητος εἰς τὴν δυνατότητα δημιουργίας Ἰδεοπνευματικῆς ἐνότητος μικρᾶς ἢ μεγάλης, Κατὰ ταῦτα ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς δὲν ἔχει στενὴν σχέσιν μόνον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ γόνιμον ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ ἐκμετάλλεισιν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, μὲ τὴν διατήρησιν τούτου ἢ μὲ τὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν μιᾶς

ἑξωτερικῶς ἔλευθέρας πολιτείας, ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀλλ' ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν *ἑσωτερικὴν ἢ ἠθικὴν ἔλευθερίαν* τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, δι' ἧς παγιούται μὲν ἡ ἑξωτερικὴ ἔλευθερία, προσδοποιοῦνται δὲ αἱ ἀνώτεροι ὀργανικαὶ ἀρμονικαὶ Ἰδεοπνευματικαὶ ἐνότητες. Εἰς τὴν ἐπίτευξιν αὐτῆς ἀκριβῶς εὐρίσκεται ὁ κόμβος τῆς ἑξαγνίσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας μιᾶς καλυτέρας ἀνθρωπότητος. «Παιδεῖας ἄμιρος λαὸς κ' ἔλευθερος δουλοῦται, λαὸς δὲ δοῦλος παιδευθεὶς ἀφ' ἑαυτοῦ λυτροῦται», ἔλεγεν ὁ Ἑλληὺ ποιητῆς Σοῦτσος. Ἀπαράλλακτα ὅπως ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκε καὶ ὁ εὐγενέστατος τῶν παιδαγωγῶν Πεσταλότσι : «λαϊκὴ μόρφωσις θὰ εἴπη λαϊκὴ ἔλευθερία» ἢ «ἐκπαιδεῦειν τὸν λαὸν σημαίνει καθιστᾶν αὐτὸν ἐλεύθερον». Δὲν δύναται ὁμοῦς νὰ νοηθῆ ἑσωτερικὴ ἔλευθερία, ὅπου ἡ βούλησις ἑξακολουθεῖ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰς κατωτέρας φυσικὰς ὁρμὰς καὶ ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή καὶ μόρφωσις εἰς τοῦτο κυρίως ἀποβλέπει : νὰ μεταμορφώσῃ τὴν κατωτέραν ταύτην φύσιν ὄργανον ἢ ἑκφρασιν τῆς ὑψηλοτέρας. Οὕτω λέγομεν ὅτι ἑξευγενίζει τὰς κατωτέρας φυσικὰς ὁρμὰς. Καὶ τὰς ἑξευγενίζει μόνον ὅπου καὶ ὅταν διδῆ εἰς αὐτὰς ἠθικὴν ἔννοιαν, δίδει δὲ ἠθικὴν ἔννοιαν ὅταν καθιστᾶ αὐτὰς ὑπηρετικὰς τῶν ἀνωτέρων σκοπῶν τῆς ζωῆς ἢ τοῦ πνεύματος.

Σήμερον ἡ ψυχόρμητος αὐτὴ εὐγενὴς λειτουργία τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἐκδηλωθεῖσα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας πρὸς ὑπερνίκησιν μιᾶς ἀτελοῦς ἀρχετύπου φυσικῆς ζωῶδους καταστάσεως, ἀπὸ πολιτειακῆς λειτουργίας τείνει νὰ ἀναγνωρισθῆ μεταπολεμικῶς ὄχι πλέον ὡς δημοσίαι ὑπόθεσις ἑνὸς ἐκάστου λαοῦ ἢ Ἐθνους, ἀλλ' *ἔν τινι μέτρῳ* κοινὴ ὑπόθεσις, κοινὴ λειτουργία, ὄλων τῶν λαῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Μετὰ τὴν ἴδρυσιν ἐν Γενεύῃ Γραφείου Παγκοσμίου Ἐκπαιδευτικῆς Ἐνώσεως παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν τείνει νὰ θεωρηθῆ ὡς *ὑπερπολιτειακὴ λειτουργία*, ὡς *διεθνῆς κατὰ τελικὸν λόγον ὑπόθεσις*, μὲ σκοπὸν καὶ προσπάθειαν νὰ δημιουργήσῃ πλέον συντονιζομένη συμπάθειαν, ἀγάπην καὶ εὐεργετικὴν ἀλληλεπίδρασιν μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς μίαν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν αὐτῶν. Καὶ ἤδη εἶναι γεγονός ὅτι ὑπάρχει παγκόσμιος παιδαγωγικὴ κίνησις ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς ὁποίας καὶ ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος τῆς ἐκασταχοῦ ἔθνικῆς ἀγωγῆς ἐκκολλάπεται μία *ὄρθρῃ ἔθνικῇ καὶ περαιτέρῳ μίᾳ Οἰκουμενικῇ Παιδαγωγικῇ* ὑπεράνω τῶν πολιτειῶν. Τοῦτο οὔτε παράδοξον οὔτε ὑπερβασίς τις τῆς Παιδαγωγικῆς πρέπει νὰ θεωρηθῆ. Διότι ἀφ' ὅτου ἡ ἀνθρωπότης κατόπιν ἑνὸς παγκοσμίου πολέμου, κατόπιν μιᾶς τρομακτικῆς τετραετοῦς ἐρυθρᾶς περιπετείας συγκλονισθεῖσα ἔλα-

βε συνείδησιν τοῦ ἐνιαίου της Ἐγῶ, τῆς συνοχῆς καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν μελῶν της, κατενόησεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ρύθμισις αὐτῆς εἶναι κοινὸν πρόβλημα, κοινὴ ὑπόθεσις τῶν λαῶν της, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ δοκιμάσῃ νέαν τραγωδίαν φρικτὴν. Κατενόησεν ὅτι τὰ ἐπὶ μέρος ἐκπαιδευτικὰ ἰδεώδη τῶν Ἐθνῶν πρέπει, ὄχι νὰ συγχωνευθῶσιν, ἀλλὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπαφήν, εἰς ὑψηλὸν τινα ὑπερεθνικὸν συντονισμόν, διατηροῦντα τὴν ἄλλην αὐτοτέλειάν των. Διότι ἡ ἐκπαίδευσις ἐκάστου λαοῦ ἀποτελεῖ ἐν τῇ αὐτοτελείᾳ καὶ τῇ ἰδιορρυθμίᾳ της μερικὴν λειτουργίαν τῆς γενικωτάτης τοῦ Εἴδους, ἐφ' ὅσον ἕκαστος λαὸς ἐν τῇ αὐτοτελείᾳ του ἀποτελεῖ συγχρόνως μέρος ἀναπόσπαστον, κύτταρον ὀργανικόν, συνυπεύθυνον καὶ συνυπόλογον διὰ τὴν τύχην καὶ τὴν πρόοδον, διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ τελειοποίησιν τοῦ Συνόλου τούτου ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐδεὶς λαὸς εἶναι βέβαια ἀπηλλαγμένος τῆς γενικωτέρας ταύτης εὐθύνης καὶ ὑποχρέωσεως.

Ἡ νέα αὕτη ἀρχή, ἣτις δὲν ἐννοεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀγωγὴν, ἀλλὰ προϋποθέτει αὐτήν, προεκτείνει ὁμῶς τὴν προοπτικὴν της καὶ ζητεῖ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ὀρθὴν καὶ πληρεστέραν προσδίδουσα νέον ὀρθότερον ἀνθρωπιστικὸν περιεχόμενον εἰς αὐτήν, ἡ νέα αὕτη ἀρχή, ἡ διὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐκμαιευθεῖσα, διαπιστώνει ἀσφαλῶς τὴν ὑπαρξιν *ἠθικῆς ἀναγκαιότητος* ὑπεράνω τῶν Ἐθνῶν, ἀξιούσης παρ' αὐτῶν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν. Πρὸς τοὺς ἀγράφους δὲ νόμους αὐτῆς ἡ ἐσωτερικὴ ἠθικὴ συνείδησις ἐκάστου λαοῦ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀσαφῶς πως σύνδεδεμένην. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀναγκαιότης τίθεται οἴκοθεν ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν φυσικὴν των ἀναγκαιότητα, πρὸς τοὺς ὑλικοὺς παράγοντας τῆς ζωῆς τῶν ἐπὶ μέρος πολιτειῶν πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἐγωισμόν των καὶ ἐν τῇ πάλῃ τείνει νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ νὰ λάβῃ κυρίαρχον θέσιν, θέσιν *ρυθμιστικοῦ παράγοντος* ἐπὶ τῶν ὑλοζωικῶν ἐπιθυμιῶν των, ἐπὶ τῶν τυφλῶν ἀκολάστων ὀρέξεων αὐτῶν, ἐν ᾧ καλεῖ αὐτὰς εἰς συνεργασίαν καὶ δημιουργίαν μιᾶς νέας ζωῆς, τῆς καλυτέρας ζωῆς τὴν ὁποίαν ποθεῖ καὶ ὄνειρεύεται ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ ἡ ἀγωγή ἔξωθεν, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετεῖ τὴν λειτουργίαν τῆς ζωῆς, δηλ. τὴν ζωὴν ὄχι ὡς ἔχει, οἷα εἶναι, *ἀλλ' οἷα ἔπρεπε νὰ εἶναι*—ἀλλέως δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐξέλιξις καὶ καλυτέρευσις—τάσσεται οἴκοθεν μὲ τὸ μέρος τοῦ ἠθικοῦ ρυθμιστικοῦ παράγοντος, οὗτινος ἅμα καθίσταται ὁ μεγαλύτερος διερμηνεὺς καὶ ὁ σπουδαιότερος συνήγορος. Ἴδου καὶ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς ἡ σημασία καὶ ἡ ἀναγκαιότης τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ὡς δημοσίας πολιτειακῆς ἢ ὑπερπολιτειακῆς λειτουργίας. Ἐνεκα τούτου ἀνέλαβεν αὐτὴ ἡ πολιτεία τὴν ἀνάπτυσιν καὶ συντήρησιν

τοῦ συνηγόρου τούτου, ἃς εἶπωμεν, παρέχουσα τὴν ἀγωγὴν καὶ μὀρφωσιν δωρεὰν εἰς τὰ τέκνα της, καθιστῶσα ταυτοχρόνως αὐτὴν ὑποχρεωτικὴν. Ὅθεν πολιτεία, ἣτις ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἑθνῶν δὲν προάγει διὰ τῆς προπαιδεύσεως τῶν μελῶν της τὴν ἀνθρωπίνην συμπάθειαν καὶ ἀγάπην πρὸς μίαν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν τῶν λαῶν, ἣτις δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἐξάγνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ κόσμου, ἣτις δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην ἠθικὴν σκέψιν, χάνει τὸ ἠθικοκοινωνιολογικὸν αὐτῆς δικαίωμα. Πολιτεία, λαὸς ὅστις στηρίζεται μόνον εἰς τὸ βιολογικὸν αὐτοῦ δικαίωμα καὶ δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὸ ἀνατεθὲν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα κοινὸν τοῦτο ἐπιτακτικὸν ἔργον, ἢ διότι δὲν θέλει ἢ διότι δὲν δύναται, χάνει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, χάνει τὴν ἐπαφὴν του μὲ τὸ Ἄπόλυτον!

Εἰς τὴν καμπὴν ταύτην τῆς ζωῆς της, εἰς τὴν μεταβατικὴν ταύτην περίοδον τοῦ βίος της ἢ ἀνθρωπότης αἰσθάνεται διαταραχὰς καὶ κρίσεις. Παρατηρεῖ τις ὅτι ἐπισκοτιζέται ἢ σκέψις της ὑπὸ τῶν ὑλιστικῶν παραγόντων τῆς ζωῆς καὶ τῶν κοχλαζόντων παθῶν της. Ἡ προηγουμένη ἀγωγή της, οὔσα μονομερὴς, ἰντελεκτουαλιστικὴ (δι' ἧς ἀνέπτυξε τεραστίως τὴν διάνοιαν μόνον), δὲν ἐφωδίασεν ἀτυχῶς αὐτὴν μὲ τὴν ἰκανότητα τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὴν νέαν ταύτην ζωὴν. Ἐντεῦθεν τὰ παλινδρομικὰ βήματά της. Καὶ ἐν τῇ παραζάλῃ της φέρεται—μολονότι παθοῦσα—πρὸς μίαν νέαν φρικτοτέραν καταστροφὴν, πρὸς μίαν σκοτεινὴν κατεύθυνσιν, ἣν δεικνύει ὁ τετυλωμένος δάκτυλος μιᾶς παλαιᾶς ἀρτηριοσκληρωτικῆς πολιτικῆς. Ἐν τούτοις εἰς στιγμάς νηφαλιότητος συνέρχεται, ὀραματίζεται τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀρμονίαν καὶ κλίνει τὴν ἀμαρτωλὴν κεφαλὴν της πρὸ τοῦ ἀπολλωείου φωτὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἄν δὲν συντονισθῇ ἡ ἀγωγή τῶν λαῶν, ἐὰν τὰ ἐπὶ μέρους πολιτικὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδεώδη τῶν λαῶν δὲν ὑπαχθῶσι—χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιορρυθμίαν των, ὡς δὲν ἔχασαν τὴν οὐτοτέλειάν των τὰ ἀτομικὰ ἢ τὰ οἰκογενειακὰ ἰδεώδη ἐν μέσῳ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πολιτείας—ἐὰν, λέγω, δὲν συγκορυφωθῶσι καὶ δὲν ὑπαχθῶσιν ὑπὸ κοινὸν ὑψηλὸν πανανθρώπινον ἰδεώδες ἐκπαιδευτικόν, δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, νὰ ἐλπίζῃ τις ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ ποτε ἡ συνεννόησις καὶ συνεργασία τῶν λαῶν, ἢ διεθνῆς ἀλληλεγγύη, ἢ ἔνωσις καὶ ὀργάνωσις αὐτῶν εἰς μίαν **Ἰδεοπνευματικὴν Ἐνότητα**. Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι τὸ βαθύτερον νόημα τῆς δημιουργικῆς ἐξελιξεως. *

* Πρβ. καὶ τὴν πραγματείαν: «Περισσότερον φῶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν λαῶν» εἰς τὸ βιβλίον μου «Παιδαγωγικαὶ Κατευθύνσεις» ἔκδ. Κολλάρου, βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας».

Κύριοι, τρεῖς εἶναι αἱ μεγαλύτεραι ἰδέαι αἱ διέπουσαι τὴν παγκόσμιον παιδαγωγικὴν κίνησιν σήμερον : 1) Ἡ ὑπερνίκησις τοῦ ἰντελεκτουαλισμοῦ, τῆς νοησιαρχίας, (διὰ τοῦ Σχολείου ἐργασίας ἢ τοῦ κοινωνιστικοῦ λεγομένου Σχολείου ἢ ἄλλου τινὸς μελλοντικοῦ τύπου, ἐὰν οἱ ὑπάρχοντες τύποι τῶν Σχολείων θεωρηθῶσιν ἀνεπαρκεῖς)· 2) ἡ δημιουργία καὶ προώθησις τῆς πρωτοπόρου προσωπικότητος (διὰ τῆς ἐξατομικεύσεως τῆς ἀγωγῆς) καὶ 3) ἡ πραγματοποίησις τῆς Ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἔνωσις δηλαδὴ καὶ ὀργάνωσις τῶν ἐν ἀνθρώποις φύλων εἰς μίαν Ἰδεοπνευματικὴν ἐνότητα διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας τῶν λαῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πρόβλημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσέκρουσεν ἡ Παιδαγωγικὴ καὶ ἐν γένει ἡ παγκόσμιος Παιδαγωγικὴ κίνησις. Τὸ πρόβλημα συνίσταται εἰς τοῦτο : Πῶς θὰ ἐγκαινιάσῃ αὕτη μίαν νέαν ἐποχὴν, μίαν νέαν περίοδον ζωῆς, εἰς ἣν ἀσφαλῶς μεταβαίνει ἡ ἀνθρωπότης καὶ τῆς ὁποίας ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ἡ τετραετής ἐκείνη ἐρυθρὰ νύξ, ὑπῆρξε σημεῖον καμπῆς, ὁ πρῶτος μεταβατικὸς σταθμὸς, καὶ τὸ πρῶτον συγκλονιστικὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς γεγονός, δι' οὗ ἠσθάνθη καὶ ἔλαβε συνείδησιν τῆς ἐνότητός της, τῆς συνδέσεως καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν μελῶν της, ἔλαβε συνείδησιν τοῦ ἐνιαίου της Ἐγῶ. Αὐτὰ εἶναι τὰ τρία μεγάλα προβλήματα τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς, τὰ ὁποῖα τίθενται ἐν εἴδει ἐρωτημάτων εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα, διὰ νὰ δώσῃ οὗτος μίαν σαφῆ καὶ ὠρισμένην ἀπάντησιν εἰς αὐτά.

Ἐναντι τῶν γνησίων τούτων ἐπιστημονικῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν καὶ προβλημάτων, προϊόντων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδαγωγικοφιλοσοφικῆς ἐν γένει ἐξελιξέως, ἠκούσθησαν μεταπολεμικῶς κατὰ τὸ ἀ' τρίτον τοῦ 20οῦ αἰῶνος βεβιασμένοι τινὲς μονομερεῖς ἀπαντήσεις ἀπὸ δύο ἀνεξάρτητα ρεύματα, πάντως παροδικὰ καὶ θνησιγενῆ, διότι ἀποτελοῦν παρέκκλισιν ἀπὸ τὴν γραμμὴν καὶ τὸ νόημα τῆς δημιουργικῆς ἐξελιξέως, ἀπὸ τὰς τελικὰς κατευθύνσεις τῆς ἐξελισσομένης ζωῆς. Αἱ μονομερεῖς αὗται ἀπαντήσεις εἶναι, *ἡ τῆς κομμουνιστικῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ρωσίᾳ* καὶ *ἡ τῆς φασιστικῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ἰταλίᾳ* καὶ τῇ Χιτλερικῇ ἐσχάτως Γερμανίᾳ. Τὰ δύο ταῦτα ρεύματα ἔχουσι τι τὸ κοινὸν καὶ τι τὸ διάφορον. Κοινόν, ὅτι ἀμφότερα καθιστῶσι τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν πολιτικῶν σκοπῶν καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐπιστήμην τῆς Παιδαγωγικῆς δούλην τῶν ! Διάφορον δέ, ὅτι τὸ μὲν ἀ' ρεῦμα καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως ἡ πρώτη χώρα στηριζομένη ἐπὶ ἐσφαλμένης ἐπιστημονικῆς ἠθικῆς

βάσεως καὶ βιοθεωρίας γενικῶς ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τὸν κόσμον δῆθεν εὐτυχῆ διὰ τῆς κομμουνιστικῆς πολιτικῆς, ἡ δὲ ἄλλη ἐπιζητεῖ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας πολιτείας μονον. Ἡ πρώτη κίνησις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς *πολιτικὸς δογματισμὸς*, ἡ δευτέρα ὡς *πολιτικὸς πραγματισμὸς*. Ἀμφότερα τὰ ρεύματα ταῦτα ἔχουσιν ἔτι τοῦτο τὸ κοινὸν σφάλμα, ὅτι στεροῦνται ἀνωτέρων ἠθικῶν ἰδεῶδων. Τὸ πρῶτον ζητεῖ τὴν κατάργησιν τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς θρησκείας καὶ κάμνει ἄλμα εἰς τὸ κενόν! Τὸ δεύτερον ἐκτελεῖ, ὅπως τὰ ἐχινόδερμα, συσπείρωσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, εἰς τὸ σκληροπαγὲς κέλυφος τοῦ ἔθνικοῦ ἐγωισμοῦ. Ἡ α' κα' εὐθύνσις παραγνῶριζει δεινῶς τὴν φύσιν τῆς ζωῆς, τὸ βαθύτερον τελικὸν νόημα αὐτῆς, ὡς καὶ τὴν διαφοροποιὸν δυναμικότητα τῆς φύσεως· ἡ β' δὲ ἐξηγεῖ προοπτικῶς τοὺς τελικοὺς σκοποὺς τῆς ἐξελίξεως, οὔτε τὴν ἐνδοκοσμικὴν ἀπ' αἰῶνων μεγαλειώδη ἐνοποιὸν προσπάθειαν τοῦ πνεύματος. Ἡ α' κινεῖται ἐν ἐπικινδύνῳ σπουδῆ παραπλανημένη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἡ β' στενοψύχως πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ πρώτη ὀφείλει ἀσφαλῶς νὰ ἀναπροσαρμοσθῇ πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ δι' αὐτὴν πρὸς τὴν λειτουργίαν αὐτῆς—διότι οὐδεμία πραγματικότης εἶναι τελεία—ἡ δευτέρα ὀφείλει νὰ ἀναπροσαρμοσθῇ πρὸς τὴν νέαν ἀνθρωπιστικὴν κίνησιν καὶ πρὸς τὴν Δεοντολογίαν γενικῶς. Ἐν γένει τὰ δύο ταῦτα ρεύματα εἶναι ἀκρότητες ἐγκλείουσαι ἴσως μονομερεῖς ἀληθείας καὶ ταύτας ὑπὸ τὸ πρῖσμα ὑλιστικοῦ ἢ πολιτικοῦ συμφέροντος. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀκροτήτων ὑπάρχει ἐν τῇ ζωῇ ἡ ὁδὸς τοῦ Πρέποντος, ἣν εἶναι δεδομένον νὰ διανύῃ ἡ ἀνθρωπότης ὑπὸ τὸ κράτος δύο παραγόντων: *τῆς λογικῆς καὶ τῶν παθημάτων ἢ τῆς ἐμπειρίας*. Ὁ ἀληθής, ὁ ὀρθὸς ἄρα δρόμος δὲν εὐρίσκεται πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀκροτήτων, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ἣν ὑποδεικνύει ἡ διὰ μέσου τῶν συμφορῶν καὶ παθημάτων κτηθεῖσα σφυρήλατος γνῶσις καὶ πείρα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ὑπεράνω τῶν φυσικῶν ὀρμῶν ρυθμιστικὸς παράγων τῆς ἠθικῆς ζωῆς, δι' οὗ διατηροῦμεν ἐσωτερικῶς τὴν ἐπαφήν μας μετὰ τὸ Ἀπόλυτον, μετὰ τὴν ἀνωτάτην βούλησιν, ἣτις διέπει τὸ Πᾶν καὶ ἡμᾶς ὡς μέρη τοῦ Παντός καὶ πρὸς ἣν ἡ ἀτομικὴ ἡμῶν βούλησις εἴτε ἀσυνειδήτως εἴτε ἐνσυνειδήτως αἰσθάνεται ἑαυτὴν συνδεδεμένην.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὰς τρεῖς κεφαλαιώδεις ἰδέας, αἵτινες διέπουν σήμερον τὴν παγκόσμιον παιδαγωγικὴν κίνησιν.

Ἡ πρώτη ἰδέα, ἡ νίκη κατὰ τοῦ ἰντελεκτουαλισμοῦ, δύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ, ἐὰν ἐπιστρατευθῶσιν ὅλαι αἱ ψυχοφυσικαὶ δυνάμεις καὶ ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου, κυρίως τὸ συναίσθημα—ὁ δεσμὸς οὗτος τοῦ κόσμου—καὶ ἡ βούλησις, ἰκανότητες

ψυχικαὶ ἢ λειτουργίαι παραμείνασαι ἀτροφικαὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐξελιξεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ νίκη κατὰ τοῦ ἰντελεκτουαλισμοῦ ἀπαιτεῖ, ὄχι ἄνθρωπον—διάνοιαν μόνον, ὄχι ἄνθρωπον—γνώσιν, διότι ἡ γνώσις εἶναι ἐπικίνδυνον κτήμα ἄνευ νόμου ἐσωτερικοῦ καὶ δίκης καὶ ἀρετῆς, ποιεῖ δὲ τοὺς ἀνθρώπους δυνατωτέρους κάκουργεῖν κατὰ Σωκράτην, ἀλλ' ἄνθρωπον μὲ τετραγωνικὸν τὸ ἦθος, μὲ ἀνεπτυγμένον δηλονότι ἐξ ἴσου τὸ συναίσθημα, μὲ ἀνεπτυγμένην τὴν ἠθικὴν συνείδησιν, τὸ ἐσωτερικὸν τοῦτο ἀξιολογικὸν αἰσθητήριον καὶ τέλος ἄνθρωπον μὲ ὀρθὴν καὶ σταθερὰν θέλησιν. Ὁ 20ὸς αἰὼν θὰ δυνηθῆ, ἐλπίζομεν, νὰ δώσῃ μίαν σαφῆ καὶ ὠρισμένην ἀπάντησιν εἰς τὸ α' ἐρώτημα διὰ σειρᾶς τύπων Σχολείων, τοὺς ὁποίους ἐπινοεῖ καὶ θὰ ἐπινοήσῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἦδη ἔχομεν τὸ Σχολεῖον ἐργασίας ὡς ἀντιδρασίαν κατὰ τοῦ ἰντελεκτουαλισμοῦ—ἂν καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν ἐδοκίμασεν ἀκόμη τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν αὐτοῦ ἔννοιαν—ἔρχεται τὸ Σχολεῖον τῶν ψυχικῶν βιωμάτων, τὸ κοινωνιστικὸν κτλ. Πάντως τὸ ζήτημα τοῦτο θεωρεῖται μᾶλλον μεθοδικόν, ἐὰν ὑπερنيκηθῆ «ὁ νόμος τῆς ἐλάσσοнос ἀντιστάσεως» ἐν τῇ ἐξελιξεί τοῦ πνεύματος. Δυσκολώτερον, ἄλλ' ἐπίσης μεθοδικὸν δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ δεύτερον, ἡ ἀνύψωσις δηλονότι τοῦ ἀνθρώπου εἰς προσωπικότητα ἢ ἡ προώθησις τῆς ἡγέτιδος δημιουργικῆς προσωπικότητος. Δυσκολώτερον, διότι ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητος—ἰδεῶδες τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς—προϋποθέτει καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων τοῦ προσώπου, ἔπειτα ὀργάνωσιν καὶ ἔνωσιν τούτων ἀρμονικῆν, κατόπιν δὲ ἐνεργὸν ἐνιαίαν καὶ σταθερὰν κατεύθυνσιν τούτων πρὸς τοὺς ἀνωτέρους σκοποὺς τῆς ζωῆς. Προσωπικότης ἄρα σημαίνει *ἀδιάσπαστον ψυχικὴν ἀρμονικὴν ἐνότητα*, ὅπως εἶναι τοιαύτη σωματικῶς ὁ φυσικὸς ὀργανισμός. Σημαίνει ἄλλως ἐνότητα ἀντιθέσεων ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὴν βούλησιν καὶ κυριαρχίαν τοῦ ρυθμιστικοῦ παράγοντος καὶ ὑποκειμενικοποίησιν τῶν ἀξιών. Διότι ὁ φυσικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀτόμου δὲν εἶναι τι ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον καὶ πολυειδές· εἶναι σύνολον δυνατοτήτων καὶ προδιαθέσεων ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀνταγωνιζομένων ἐσωτερικῶς. Εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀκριβῶς τούτων κεῖται τὸ προβληματικὸν τῆς ιδέας ταύτης, ὄχι μόνον διὰ τὰ ἄτομα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λαοὺς ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως ἔννοιαν.

Τὴν μεγαλυτέραν ὅμως δυσκολίαν παρουσιάζει ἡ πραγματοποίησις τῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος. * Αὕτη εἶναι ἡ

* Ἴδὲ περισσότερα περὶ αὐτῆς ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀγωγὴν εἰς τὸ ἡμέτερον βιβλίον «Παιδαγωγικαὶ Κατευθύνσεις» ἔκδ. Κολλάρου, βιβλιοπωλεῖον «Ἐστίας».

μεγαλυτέρα, ἡ ὑψηλοτέρα καὶ θειοτέρα Ἰδέα ἐξ ὧσων ποτὲ ἐκυοφόρησεν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ. Ἐάν ποτε ἐπιτευχθῆ, θὰ σημάνη χωρὶς ὑπερβολῆν τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐάν ἐκ τοῦ χάους ἐδημιουργήθῃ κόσμος καὶ ἐν τῷ Σύμπαντι ἐπεκράτησεν ἀρμονία καὶ ἠθικὴ τάξις, διατὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἣτις εἶναι μέρος τοῦ Σύμπαντος, μόνιον πάνσμικρον τούτου, δὲν δικαιούται τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ ἀρμονία, ἀμοιβαία ἔλξις, συνεννόησις καὶ συνεργασία τῶν λαῶν, εὐτακτος καὶ εὐρυθμος κίνησις αὐτῶν, ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ σεβασμός, εὐεργετικὴ ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ; Τὸ ἰσχύον διὰ τὸ ὅλον δὲν ἰσχύει καὶ διὰ τὸ μέρος ; Ναί, ἡ Μεγάλη Ἰδέα τῆς Ἀνθρωπότητος ἐγεννήθη. Τὸ λίκνον τῆς ὅμως εὐρίσκεται παρὰ τὸ φέρετρον τοῦ ὤμοῦ ἐγωισμοῦ τῶν λαῶν.

Ἡ μεγαλυτέρα θυσία τὴν ὁποῖαν δύναται νὰ προσφέρῃ ὁ ἀνθρώπινος τύπος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἰδέας ὑπὸ τοὺς θόλους τούτους τῆς Φύσεως, λέγει ἡ ψυχολογία τῶν θρησκείων, δὲν εἶναι οὔτε καρποὶ οὔτε ζῶα οὔτε ἄνθρωποι, ὡς ἐνόμισαν ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἶναι ἡ θυσία κατὰ τελικὸν λόγον τῆς κατωτέρας φύσεώς του, εἶναι ἡ θυσία τοῦ ζῳώδους μέρους του, ἡ θυσία τῶν φυσικῶν του ὀρμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, τοῦ ἐγωισμοῦ του. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τῆς μεγαλυτέρας ρήσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ : «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν κτλ.». Εἰς δὲ τὴν σύγχρονον γλῶσσαν τῆς Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς τοῦτο δὲν σημαίνει βέβαια ἐξόντῳ τῆς κατωτέρας ταύτης ὀρμεμφύτου ζωικότητός μας—διότι ἄνευ αὐτῆς δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ζήσωμεν—ἀλλ' ἐξημέρωσιν καὶ ἐξευγενισμόν αὐτῆς, κλησιν αὐτῆς εἰς συνεργασίαν μετὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἀνωτέρου πνευματικοῦ Ἐγώ, μετὰ τῆς ἐν ἡμῖν Ἰδέας, σημαίνει κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος ἐπ' αὐτῆς καὶ ρύθμισιν.

Εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων αὐτῶν ἰδεῶν τῆς παγκοσμίου παιδαγωγικῆς κινήσεως καὶ μάλιστα τῆς τελευταίας βλέπετε ὅτι ἀνθίστανται, ἀντιδρῶσι ψυχοφυσικαὶ ἐσωτερικαὶ ἐναντία δυνάμεις ἀφανεῖς καὶ ἄλλαι ὑστερογενεῖς βιοτικαὶ φανεραί. Ἡ πάλη ἐξακολουθεῖ εἰς τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, αἱ ἐλπίδες ὅμως δὲν ἐχάθησαν.

Διότι, ἀφ' ὅτου τὸ Σχολεῖον, δύναται τις νὰ εἴπῃ, κατὰ τὴν μυσκρὰν πορείαν τῆς ἐξελιξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἀγγέλου, ὅστις ἐτάχθη πρὸ τῆς κλεισθείσης θύρας τοῦ Παραδείσου, διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἐκδιωχθέντας πρωτοπλάστους νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω εἰς τὸν Παράδεισόν τῶν μετὰ τὸ πρωπατορικὸν ἀμάρτημα, ἀλλὰ μὲ ἰδρώτα τοῦ προσώπου τῶν εἰς τὸ μέλλον, μὲ λήθην τῆς προτέρας ἀμερίμνου ἀγε-

λαίας προτογόνου καταστάσεως, *ὑπὸ τὸ βαρὺ συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς των καὶ τοῦ ὑπευθύνου*, δημιουργήσωσι διὰ τῆς ἐργασίας των ἕνα νέον Παράδεισον δι' ἑαυτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀφ' οὗτου, λέγω, τὸ Σχολεῖον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς πραγματικότητος κατέλαβε κοινωνιολογικῶς τὴν θέσιν τοῦ ἀγγέλου ἰσταμένου εἰς τὰς πύλας (εἰς τὸ μεταίχμιον δηλαδὴ δύο μεγάλων ριζικῶν ἐποχῶν, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα), τοῦτο τὸ Σχολεῖον ἔκτοτε μὲ τὴν ἀγγελικὴν του ρομφαίαν, τὴν πυρίνην τοῦ πνεύματος, ἔκλεισε μίαν ἐποχὴν ἀγελαίας ζωόδους συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ δεικνύει διαρκῶς μακρὰν διὰ τῶν φωτεινῶν πυρίνων φλογῶν τῆς ρομφαίας του μίαν νέαν ἐποχὴν ἔναντι τοῦ κλεισθέντος ἐκείνου Παραδείσου, δεικνύει ἕνα νέον Παράδεισον κατέναντι τοῦ πρώτου, τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δημιουργήσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ ἰδρώτα τοῦ προσώπου του συγκεκριμένον ἐπὶ τῆς γῆς. "Ἐλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ δημιουργήσῃ βαθμιαίως διὰ τῶν προσωπικῶν του ἀγῶνων, μόχθων καὶ προσπαθειῶν τοῦτον, δηλ. ἕνα κόσμον ὠραῖον, ἀγαθὸν καὶ ἀληθῆ, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ βασιλεύῃ ἡ νέα ἐλευθερία, ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ ἠθικὴ τάξις καὶ ἡ Θρησκεία ὡς νόστος, ὡς σχέσις καὶ ἐπαφὴ αἰωνία τοῦ κόσμου τούτου μὲ τὸ Αἰώνιον! μὲ τὸ Ἀσύλληπτον! Ἴδου ἡ εἰκὼν τῆς πορείας τῆς ζωῆς γενικῶς καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Σχολείου ἐν αὐτῇ κοινωνιολογικῶς. Κλείσατε τὰ σχολεῖα, τὸν φορέα τοῦτον τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐντὸς 100 ἐτῶν ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω εἰς τὴν βαρβαρότητα, εἰπέ τις τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι τὸ Σχολεῖον τοῦτο μὲ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπιτελουμένην λειτουργίαν ἀποτελεῖ πλέον διαρκὴ φραγμὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐμποδίζει αὐτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω πρὸς τὸν παλαιὸν Παράδεισον, πρὸς τὴν παιλαιάν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν πρωτόγονον ἐκείνην κατάστασιν, ἐξ ἧς ἐξεβλήθη θεία βουλήσει. Ἀλλὰ δὲν ἔχει μόνον ἀρνητικὴν ἔννοιαν, ἔχει καὶ θετικὴν, διότι στρέφει τὸ πρόσωπον αὐτῆς πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρὸς πρὸς τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας καταστάσεως εὐτυχοῦς διὰ τῆς καλλιέργειας καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν δυνάμεων τῆς καὶ τῆς παραγωγῆς στοιχείων πολιτισμοῦ ὑγιоῦς, δηλαδὴ στοιχείων, ὧν ἔχει ἀνάγκην ἡ ἀνθρωπότης πρὸς τελειοποίησίν τῆς.

Διὰ τοῦ ὑγιоῦς πολιτισμοῦ—ὄχι τοῦ μονομεροῦς διανοητικοῦ—θὰ δημιουργηθῇ ἀρμονία, καὶ διὰ τῆς ἀρμονίας ἡ τελειοποίησις τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους. Οὐδεμίαν κοινωνικὴν τελειοποίησιν ἄνευ ἀρμονίας, οὐδεμίαν ἀρμονίαν ἄνευ πολιτισμοῦ, οὐδεὶς πολιτισμὸς ἄνευ ἐργασίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ κλιμαξ, δι' ἧς ἡ ἀνθρωπότης ἀναβαίνει εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἐν τούτοις ὁ ἐν ἡμῖν παλαιὸς ἄνθρωπος, θὰ στρέφῃ πάν-

τοτε νοσταλγικὸν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς τὴν προτέραν του κατάστασιν, πρὸς τὴν παλαιάν δηθεν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ *διαρκῆ ἠθικὸν κίνδυνον* ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, *διαρκῆ κλίσιν αὐτῆς πρὸς πτώσιν*, ἀποτελεῖ ἀντινομίαν ψυχικὴν εἰς τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν λαῶν. Εἶναι ὁ ἕτερος νόμος τὸν ὁποῖον ἔβλεπεν ὁ ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν Παῦλος ἐν τοῖς μέλεσί του ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός του, ὡς λέγει εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν του : «καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου· ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος» ! Ἡ ὑπαρξίς του ἀποτελεῖ κατάστασιν φυσικὴν, ἣν ἔχομεν ἐντολὴν νὰ ὑπερνήκωσωμεν τελειωτικῶς δι' ἑσωτερικῆς ἀναγεννήσεως, διὰ τῆς καλλιέργειας, χρήσεως καὶ τονώσεως, τῶν ἐν ἡμῖν εὐγενῶν στοιχείων, διὰ τοῦ Λόγου, ὅστις ἐγένετο σὰρξ καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

Γονεῖς,

Βοηθήσατε τὸ ἔργον τοῦ Σχολείου, τὸ ἔργον τοῦ καλοῦ Διδασκάλου, διότι τὸ Σχολεῖον συνεχίζει τὸ ἔργον τῆς οἰκογενείας, ἣτις ἔχει ὄχι μόνον τεκνοποιόν, *ἀλλ' ἠθικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἔννοιαν* ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Εἰς τὸ πρόσωπον τῶν τέκνων Σας βλέπετε βέβαια συνεχιζομένην τὴν ζωὴν Σας, τὸ εἶναί Σας, ὅπως οἱ γονεῖς Σας ἐν τῷ προσώπῳ Σας ἔβλεπον τὴν συνέχειαν τῆς ἰδικῆς των. Αὐτὴ εἶναι ἡ βιολογικὴ τῆς ἔννοια. Οὕτω διαιωρίζεται ἡ ζωὴ. Ἐν πρᾶγμα ἡμῶς δὲν βλέπομεν ἐν αὐτῇ : τὴν λειτουργίαν της, τὴν κατεύθυνσίν της, ἴσως ὅπως δὲν αἰσθανόμεθα τὴν κίνησιν τῆς γῆς ἢ τῆς ἀμαξοστοιχίας, ὅταν εὐρισκώμεθα ἐν αὐτῇ. Ἡ ζωὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι παιδιὰ τις ἄσκοπος, εἶναι κίνησις καὶ λειτουργία σκόπιμος, βαδίζει πρὸς ἀνωτερότητα, πρὸς δημιουργίαν ἀνωτέρων τύπων, πρὸς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους διὰ σειρᾶς ὑπερνήκσεως καταστάσεων. Εἰς τὴν ἐπικουρίαν Σας πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ τούτου κεῖται ὁ εὐγενὴς κληρὸς Σας, ὁ κληρὸς τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ἔννοια αὐτῆς κοινωνιολογικῶς. Κάθε οἰκογένεια, ἣτις παραδίδει καὶ ἔν μόνον ἄτομον, ἔν μόριον ὑγιές, εὖρωστον καὶ ψυχικῶς ἀνεπτυγμένον καὶ πλήρες ἠθικῆς δράσεως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, προσφέρει τὴν μεγαλυτέραν, τὴν πολυτιμοτέραν συνεισφορὰν εἰς τὴν μυστηριώδη λειτουργίαν τῆς ζωῆς, εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς Θεότητος, ὑποχρεώνει τὸν Θεόν ! Ἰδοὺ διατί Σας εὐλογεῖ ἡ συνειδήσις Σας καὶ ὄντως αἰσθάνεσθε χαράν, ἱκανοποίησιν καὶ εὐτυχίαν, ὅταν βλέπετε τὰς προόδους των, ὅταν κοπιάζετε δι' αὐτά, ὅταν κοπιάζετε διὰ τὸ μέλλον των. Κοπιάζετε ἀσυναίσθητως διὰ τὸ καλύτερον μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους. Πόθεν ἡ φωνή, ἡ ὁποία Σας εὐλογεῖ καὶ Σας κάμνει

εὐτυχεῖς ; Τὴν ἐρμηνεύετε βιολογικῶς ; Πόθεν ἡ μυστηριώδης εὐθύνη, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεσθε δι' αὐτά ; Πόθεν τὸ ὑπόλογόν Σας καὶ ἔναντι τίνος ; Ἡ χαρὰ τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεσθε προφανῶς εἶναι ἱκανοποιήσις, εἶναι μία ἀνακούφισις ἐκ τῆς εὐθύνης, διότι εὐρίσκεσθε εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ νόημα τῆς λειτουργίας τῆς ζωῆς. Ὅπου ὅμως ὑπάρχει συναίσθησις εὐθύνης, ἐκεῖ ὑπάρχει καθῆκον, ἐπιταγὴ ἠθικὴ !

Ὅποιος φροντίζει διὰ τὸ παιδί, φροντίζει διὰ τὴν καλυτέρευσιν τῆς ἀνθρωπότητος, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τὸν λυτρωμόν της. Ὁ λυτρωμὸς τοῦ παιδιοῦ εἶναι καὶ λυτρωμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἀνθρωπότης ἔφθασε νὰ ἐννοήσῃ πλέον τοῦτο — ἂν καὶ ἀργά—καὶ στρέφει σήμερον τὴν φροντίδα της πρὸς τὸ παιδί καὶ ζητεῖ τὸν λυτρωμόν του. Ὠνόμασαν οἱ παιδαγωγοὺντες φιλόσοφοι καὶ οἱ φιλοσοφοῦντες παιδαγωγοὶ τὸν αἰῶνά μας, τὸν 20ον αἰῶνα, *αἰῶνα τοῦ παιδιοῦ*, ὄχι αἰῶνα τῶν ἐφευρέσεων, ὄχι τῶν ἀνακαλύψεων, ἀλλ' αἰῶνα τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἰδρῦει παιδικοὺς σταθμοὺς πανταχοῦ ἡ παιδικὴ πρόνοια, οἱ δῆμοι παιδικοὺς κήπους, οἱ Σύλλογοι παιδικὰ ἄστυλα, καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόνοια νυκτερινὰς σχολὰς, παιδικὰς ἐξοχὰς, παιδικὰς ἀποικίας, ἑβδομάδας τοῦ παιδιοῦ, θέατρα παιδικὰ, κουκλοθέατρα, παιδικοὺς κινηματογράφους (οἱ κινηματογράφοι τῶν μεγάλων δὲν εἶναι διὰ τὰ παιδιὰ—εἶναι δηλητήριο διὰ τοῦ ὁποίου δηλητηριάζομεν τὴν νέαν ζωὴν), ἰδρύνονται Σωματεῖα διὰ τὴν προστασίαν τοῦ παιδιοῦ, καὶ αἱ Κυβερνήσεις πολλαπλασιάζουν τὰ Σχολεῖα καὶ καθιστῶσι τὴν λαϊκὴν παιδεῖαν δωρεάν. Θὰ ἔχωμεν καὶ διαβαλκανικὸν συνέδριον προσεχῶς προστασίας τοῦ παιδιοῦ ἐν Ἀθήναις τὸν Ὀκτώβριον, ὡς μᾶς ἀνήγγειλε τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας. Ἐν γένει παρατηρεῖ τις, ὅτι ἡ μέριμνα αὕτη διὰ τὸ παιδί εἶναι μία ἰδέα, ἣτις διέπει σήμερον τὴν πολιτισμένην ἀνθρωπότητα, ἔγινε τοῦ συρμοῦ. Ὅλίγοι ὅμως τὴν ἐννοοῦν καὶ ἐλάχιστοι δύνανται νὰ τὴν ἐρμηνεύσουν κατὰ βάθος.

Ὅποιος λυτρώνει τὸ παιδί, ἀπολυτρώνει τὴν ἀνθρωπότητα ! Ἡ ψυχανάλυσις μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸ πραγματικὸν νόημα τοῦ συνθήματος τούτου. Ἐπὶ τέλος ἀνεκάλυψεν ἡ ἀνθρωπότης τὸ ἠλεκτρικὸν κουμπὶ τοῦ μέλλοντός της. Ἀρκεῖ νὰ μάθῃ καὶ νὰ τὸ πιέξῃ. Εἴθε νὰ μὴ κουρασθῇ ποτε εἰς τὸ ἔργον της τοῦτο. Εὐχομαί νὰ μὴ ἀποδειχθῇ κοῦφός τις καὶ μάταιος ἢ παροδικὸς νεωτερισμὸς, ξένη ἀπομίμησις τυφλῆ, ἢ λατρεῖα πρὸς τὸ παιδί.

Διστάζει τις ὅμως νὰ πιστεύσῃ, ὅτι αὕτη ἡ προσπάθεια ἀσκεῖται ὑφ' ὄλων ἐνσυνειδήτως καὶ ὀρθῶς. Διότι τὸν λυτρωμόν τοῦ παιδιοῦ πολλοὶ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἄλλαχοῦ τὸν φαντάζονται διαφοροτρόπως. Ἄλλοι τὸν νομίζουν ἓνα γλέντι τῆς παιδικῆς

ήλικίας, ἄλλοι γαργάλισμα τῆς κτηνώδους φύσεως, ἄλλοι ἐλευθερίαν ἀχαλίνωτον τῶν παιδιῶν ἢ ὑποταγὴν ἡμῶν τῶν μεγάλων εἰς τὰς τυφλὰς ὀρέξεις, εἰς τὰ καπρίτσια τοῦ παιδιοῦ, ἄλλοι κατ' ἄλλον τρόπον, Ἄλιμονον! αὐτὸς δὲν εἶναι λυτρωμὸς, τὸν ὅποιον διδάσκει **ὁ παιδαγωγικὸς νατουραλισμὸς**, ἡ ἀχαλίνωτος Παιδαγωγική. Τὸ Σχολεῖον δὲν δύναται, οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ καταστῇ τόπος τῶν τυφλῶν ὀρέξεων καὶ τῶν χαωδῶν ὀρμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν τῶν παιδιῶν, ὅπως ἐνόμισαν τινες τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν εἰς μίαν μεταπολεμικὴν παραζάλην. Αὐτὸς δὲν εἶναι λυτρωμὸς, δὲν εἶναι ἐλευθερία. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία ἐκεῖ ὅπου κυριαρχεῖ τὸ ἐνστικτον καὶ τὸ πάθος.

Ὁ ἀληθὴς παιδαγωγός, ὅσον καὶ ἂν καταστῇ φίλος τῶν παιδιῶν, παραμένει κατὰ τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ὑπόουρημα πάντοτε φορεὺς **μιας ἀξιώσεως, μιας ἀπαιτήσεως** ἔναντι τοῦ παιδιοῦ. Τοῦτο δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ ἐννοήσῃ ἡ αἰσθηματολογικὴ Παιδαγωγικὴ καὶ ἐφωράθη ἀντιπαιδαγωγικῶς πειραματιζομένη καὶ πράττουσα. Ἀκραιφνῆς καὶ γνησίᾳ Παιδαγωγικῇ σημαίνει πάντοτε **ἀπαιτήσιν**. Ἡ δὲ μᾶλλον ὀρθὴ καὶ ἐνεργὸς ἀπαιτήσις εἶναι ἡ ἥττον αἰσθητὴ εἰς τὴν παιδικὴν φύσιν (διὰ φωνῶν καὶ θορύβων). Δὲν εἶναι ἡ ἀναγομένη εἰς ξηρὰς παραινέσεις καὶ σκυθρωπὰ κηρύγματα, ἀλλ' ἡ ἐκκινουσα ἐκ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὰς ἀνάγκας του, ἀπὸ τὰς κλίσεις καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά του — χωρὶς νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ προσκολληθῇ εἰς αὐτὴν — καὶ ἐκεῖθεν χωροῦσα πρὸς τὴν χειραφέτησιν. Διὰ τοῦτο **ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἡ πρώτη, ἀλλ' ἡ τελευταία λέξις τῆς Παιδαγωγικῆς**. Ἄνευ φιλοσοφικοῦ δυΐσμοῦ οὐδεμία Παιδαγωγικὴ εἶναι δυνατὴ.

Κατὰ ταῦτα ὁ λυτρωμὸς ἐκεῖνος σημαίνει νέαν δουλείαν τοῦ παιδιοῦ, κατατυράννησιν τῆς ἐν αὐτῷ ιδέας, τοῦ ἐν αὐτῷ θείου σπινθηρος ὑπὸ τῆς τυφλῆς φύσεώς του. Εἶναι νέον ἄλυσσόμενον καὶ νέα καθήλωσις τοῦ δυνάμει Προμηθέως Τιτάνος παιδιοῦ ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων βράχων τοῦ ὕλομανοῦς Καυκάσου του! Καὶ ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος σκλαβωμὸς τῆς νέας γενεᾶς ἀποτελεῖ κίνδυνον! σημαίνει νέον μελλοντικὸν παραστράτημα τῆς κοινωνίας, νέαν περιπέτειαν τῆς ἀνθρωπότητος! Ὅχι λυτρωμὸς τοῦ παιδιοῦ δὲν θὰ εἴπῃ ἀπόλυσιν τοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ διονυσιακοῦ στοιχείου καὶ ἀφανισμόν τοῦ ἀπολλωνείου στοιχείου! Λυτρωμὸς τοῦ παιδιοῦ θὰ εἴπῃ, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ (δυσμενεῖς συνθηκαὶ, οἰκογενειακὴ ἀθλιότης κτλ.) καὶ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ (ψυχικὰ) του ἐμπόδια, ἀπὸ τὰς διαστροφὰς τῆς ἐσωτερικῆς ἐξελιξεώς του, ἀπὸ τὰς νοσηρὰς ἀνησυχίας του, ἀπὸ τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν τυφλῶν ὀρμῶν καὶ ὀρέ-

ξεων, ἀπὸ τὴν παθολογίαν ἐν γένει τῆς ζωῆς. Θὰ εἴπη, ὑπερνίκησις βαθμιαία καὶ μεθοδική — ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ καὶ βίας — τῆς τυφλῆς ταύτης χρώδους φύσεώς του, τοῦ κατωτέρου του ἐγώ. Σημαίνει ἀκόμη ἐντελεχειοποίησιν τῶν δυναμικοτήτων του, καλλιέργειαν καὶ ἐξευγενισμόν ὄλων τῶν ὑλοζωϊκῶν ἐσωτερικῶν του δυνάμεων, ὀργάνωσιν, ἔνωσιν καὶ ὑποταγὴν αὐτῶν ἐθελουσίαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους σκοποὺς τοῦ πνεύματος. Σημαίνει τέλος ὀριστικὴν κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὀρμεμφύτου ζωϊκότητός μας, ὑπερνίκησιν τῆς ἀτομικῆς μας ὑπάρξεως διὰ τῆς ἀγάπης καὶ στροφῆν καὶ ἐκχείλισιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον Σύνολον. "Ἄν ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν λυτρώσῃτε τὸ παιδί, παρασκευάζετε τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον τῆς αὔριον, ἐνισχύετε τὴν ἠθικὴν κίνησιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, σφυρηλατεῖτε τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν τῆς καὶ προωθεῖτε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἄρμονίαν καὶ τὴν τελειοποίησίν της, ὄχι εἰς τὸν ἀφανισμόν της !

Οὕτω οἱ καλοὶ γονεῖς γίνονται ἀσφαλῶς ἐκλεκτοὶ συνεργάται τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ταύτοχρόνως καὶ εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος.

Κύριοι, εἶπον προηγουμένως ὅτι εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν τριῶν μεγάλων ἰδεῶν τῆς παγκοσμίου παιδαγωγικῆς κινήσεως ἀνθίστανται σύμφυτοι σκοτειναὶ ἐσωτερικαὶ ψυχοφυσικαὶ ὡς καὶ ἐξωτερικαὶ ὕλιστικαὶ δυνάμεις. Εἰς τὴν παρουσίαν ἄλλως τε τούτων ὀφείλονται αἱ σκιεραὶ, αἱ μελαναὶ σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὰ παλινδρομικὰ του βήματα. Εἶναι αὕτη ἡ μοῖρα τοῦ κόσμου ! 'Ἄλλ' ἤθελον ἐρωτήσῃ ὑμᾶς πρὶν ἀπελπισθῆτε, εἰς ποῖον ὀφείλονται αἱ φωτειναὶ σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ; ἡ νίκη τῶν ἰδεῶν ; Εἰς ποῖον ὀφείλεται ὁ πολιτισμὸς ὀλόκληρος, αἱ ὑπάρχουσαι ἠθικαὶ ἀξίαι, ἡ πρόοδος τοῦ κόσμου ;

III

"Ἐξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Δελφικοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχεν ἑκπαλαὶ ἀναγεγραμμένον τὸ θεῖον σύλλημα πρὸς τὸν ἄνθρωπον : «*Γνωθὶ σαυτὸν*». Διὰ τούτου ἐξεδηλοῦτο ἡ αἰωνία θεϊκὴ βούλησις ὑπενθυμίζουσα εἰς τὸν μοχθοῦντα καὶ ἀγωνιζόμενον ἄνθρωπον τὸ ὕψιστον αὐτοῦ χρέος, τὴν τελικὴν αὐτοῦ προσπάθειαν ἐπὶ τῆς γῆς : *Νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸν*. Νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν του, τὴν οὐσίαν του, τὴν προέλευσίν του. Νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τὰς τάσεις καὶ τὰς δυναμικότητάς του, πῶς εἰσδύει εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης καὶ δαμάζει αὐτήν, πῶς ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἐσωτερικῆς γνώσεως ἀνευρίσκει τὴν ἐνδοτάτην αὐτοῦ σχέσιν καὶ συγγένειαν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅτι κοινωνεῖ πῶς μετ' αὐτῶν, ὅτι ἕκαστος

των ἄλλων — ἢ ἀτόμων ἢ λαῶν — δὲν εἶναι μέσον, ἀλλ' ἐπίσης σκοπός, ὅτι ἀποτελεῖ συνέχειαν τρόπον τινά τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ μέρος τῆς αὐτῆς οὐσίας· πῶς τέλος ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται ὅπῃ τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐγωισμοῦ του καὶ τὸ πνευμά του θραῦον τὸν μοιραῖον κλοιὸν τῆς σαρκὸς ἀναβαίνει ὑψηλὰ εἰς τὴν αἴγλην τοῦ ὑπερατομικοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ τὰ συντρίμματα τοῦ κλοιοῦ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ κτηνωδίας ἀγωνιοῦν κάτω εἰς τὴν γῆν!

Τὸ θεῖον αὐτὸ πρόσταγμα ἀνεγράφη εἰς τὸ μέρος ὅπου κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ Θεὸς τοῦ φωτός, ὁ Θεὸς τῆς ἁρμονίας, ὁ Ἀπόλλων, ἐφόνευσε τὴν ἔρπουσαν σκοτεινὴν δύναμιν, τὸν τερατώδη δράκοντα, ὅστις ἐκυριάρχει καὶ ἐλυμαίνεται τὴν πέριξ χώραν. Ὁ Ἀπόλλων συμβολίζει τὸ νοητὸν φῶς, τοῦ ὁποῖου ὁ ἥλιος δὲν εἶναι παρά ἢ φυσικὴ εἰκὼν, συμβολίζει τὴν ἁρμονίαν, τὸν παγκόσμιον Λόγον. Ὁ Ἀπόλλων εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θείου φωτός, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν μεγαλοπρεπή του παρουσίαν διαλύει τὰ σκότη, δημιουργεῖ τὴν ἠθικὴν τάξιν, τὴν λαμπρότητα, τὴν ἁρμονίαν.

Εἶναι ἱστορικὸν γεγονός ὅμως, ὄχι μυθολογικόν, ὅτι ἐκεῖ εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Θεοῦ τοῦ φωτός καὶ τῆς ἁρμονίας, ἐλικνίσθη ἡ πρώτη Ἰδεοπνευματικὴ ἐνότης τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἡ *πρώτη Κοινωνία τῶν πόλεων-πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος*. Ἐκεῖ εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἀπολλωνείου φωτός οἱ ἀμφικτίονες κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν προσερχόμενοι ἐθυσίαζον τὸ ἀνθρώπινον πάθος, τὸν ἐν αὐτοῖς δράκοντα, συνέτριβον τὸ σκληροπαγὲς κέλυφος τοῦ τοπικοῦ ἐγωισμοῦ των καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνείου φωτός ἐλλαμπόμενοι ἔδιδον σάρκα καὶ ὅσῃ εἰς τὴν πρώτην ὁμαδικὴν ἠθικὴν σκέψιν, *εἰς τὴν Δελφικὴν Ἰδέαν*. Ἡ πολιτικὴ ἰδέα τῆς ἐνώσεως καὶ συνεργασίας τῶν πολιτειῶν περιεβάλλετο ἐκεῖ μὲ τὸ θρησκευτικὸν κύρος καὶ κάτωθεν τοῦ ἀναγεγραμμένου ἔκπαλαι θείου παραγγέλματος πρὸς τὸν ἄνθρωπον: «Γνῶθι σαυτόν». Ἡ σημερινὴ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ πρέπει νὰ γίνῃ λατρεία, νὰ περιβληθῆ δηλ. μὲ θρησκευτικὸν κύρος, μὲ θεῖαν τινὰ ἔγκρισιν. Δὲν εἶναι ἀρκετὸν φαίνεται τὸ πολιτικὸν κύρος.

Ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος ζητεῖ ἱερόν!

Ἡ Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἐπεφάνη ὁ παγκόσμιος Λόγος, ἐνδειγμένον ἱερόν, δὲν ἐλκύει δυστυχῶς πολὺ τὴν προσοχὴν τοῦ ὑλοκρατουμένου ἀνθρώπου. Ἡ Γενεύη δὲν εἶναι φαίνεται κατάλληλος. Ὁ ὑπερβόρειος Ἀπόλλων ζητεῖ, νοσταλγεῖ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ κατοικίαν. Εὐλογημένη ἡ ὥρα! Ἡ Ἑλλάς ἄς ἀνοίξῃ ὑψηλὰς τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ της, τοῦ *Ἐντευκτιῆριου τῆς καλῆς θελήσεως τῶν λαῶν*. Ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἀναγεγραμμένη

ἡ θεϊκὴ προσταγή: «Γνωθὶ σουτόν», ἐκεῖ εἰς τὸν ὀμφαλὸν τῆς γῆς ἴσως εἶναι πεπρωμένον νὰ συντονισθῇ ποτε, ὑιὰ τῆς συμβολῆς τῆς τέχνης ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τῆς διανοουμένης ἀνθρωπότητος μὲ κοινὰς ἐορτὰς ἢ ἀγωγὴ τῶν λαῶν, ἢ ἀγωγή τῶν ἐπὶ μέρους πολιτειῶν. Ἡ Ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἀνάγκη νὰ λικνισθῇ διὰ τῆς ἐδραίας ἀρμονικῆς φωνῆς *μιας ὁρθῆς Ἐθνικῆς ἀγωγῆς* καὶ ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας πνοῆς *τῆς Οἰκουμενικῆς Παιδαγωγικῆς*, οἷαν ἀπαιτεῖ τὸ *κῦρος τῆς παγκοσμίου Συνειδήσεως*. * Οὔτε ἡ πολιτικὴ μόνη οὔτε ἡ οἰκονομολογία θὰ δώσουν τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην. Ἄν δὲν παρασκευασθῇ τὸ ἔδαφος ἐκ τῶν ἔνδον ψυχολογικῶς καὶ ἐκ τῶν κάτω, ἐκ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων παιδαγωγικῶς διὰ τῆς ἀγωγῆς, θὰ παραμείνῃ δυστυχῶς ἡ Ἰδέα αὕτη ἀνεδαφικὴ. Πρὸς τὴν γραμμὴν ταύτην διαβλέπει τις ἕνα νέον εὐγενῆ ἐπίζηλον ἔθνικόν καὶ ὑπερεθνικόν ἐν ταύτῳ ρόλον τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἐθνῶν, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ παίξῃ καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ δι' ὅλων αὐτῆς τῶν δυνάμεων ὡς σεμνὴ πρωτοπόρος. Ἡ Ἑλλάς ὡς πνεῦμα ἐπεβλήθη εἰς τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο πρὸς τὴν γραμμὴν ταύτην διαβλέπω τὴν ὑψηλοτέραν νέαν συμβολὴν τῆς Ἑλλάδος, ὡς Ἰδέας καὶ μητρὸς τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν παγκόσμιον ταύτην κίνησιν καὶ προσπάθειαν.

* * *

Καὶ τώρα βαδίσσατε, *ἀγαπητοὶ μαθηταί*, μετὰ τῶν ἄλλων ἐν

* Εἶναι μοιραῖον σφάλμα τὸ νὰ ἐργάζεται ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστῆμη ὁπουδῆποτε κατ' ἐπιταγὴν τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ἡ Παιδαγωγικὴ ὡς ἐφηρμοσμένη Φιλοσοφία, ἔχουσα τὰς τελευταίας ρίζας τῆς εἰς τὸ Μεταφυσικόν, εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰωνίων ὑπὲρ πάντα τόπον κοῖτον χρόνον ἀξίων καὶ ἐντεταλμένη νὰ διαμορφώσῃ καὶ ἀνυψώσῃ τὸν ἀτελῆ τοῦτον κόσμον τῆς πραγματικότητος, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐργάζεται κατ' ἐπιταγὴν τῶν αὐθαιρέτων καὶ ἀσταθῶν πολιτικῶν κομμάτων (ὅπως καὶ ἡ Δικαιοσύνη), ἀλλὰ κατ' ἐπιταγὴν ἐκείνων, τῶν σταθερῶν Ἰδεῶν, ἢ, μᾶλλον συγκεκριμένως, τοῦ ἐπισήμου Ἔθνους, τοῦ λαβόντος συνείδησιν τῆς λειτουργικῆς θέσεως καὶ ἀξίας του μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἐθνῶν ἐν τῇ Ἰδεοπνευματικῇ Ἐνότητι τῆς Ἀνθρωπότητος. Ἐπομένως ὀφείλει κατ' ἐπιταγὴν τῆς Πολιτείας ὀρθοφρονούσης, ὡς φορέως ἢ ἐκπροσώπου τῶν αἰωνίων ἀξίων, ἐπιπλέον δὲ κατὰ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν (πρέπει νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν πρὶν μᾶς τὸ ἐπιβάλλον νέαι φρικαστικαὶ συμφοραὶ) κατὰ τὴν τελικὴν ἀπαίτησιν τῆς παγκοσμίου Συνειδήσεως, Ἄλλως δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ Ἐνότης τῆς Ἀνθρωπότητος, οὔτε ἡ ἠθικὴ καὶ *αισθητικὴ* παράστασις αὐτῆς.

Τοῦτο λεκτέον διὰ παντός ἐναντίον τῶν ἀγαν ἐθνικιστῶν (*Chauvinismus*): ἢ τῶν ζητούντων τὴν κοσμικοποίησιν τῆς ἀγωγῆς (*Säkularismus*), τὴν ἀποκοπὴν δηλ. κάθε δεσμοῦ αὐτῆς μὲ τὸ Μεταφυσικόν (Θρησκείαν, Θεόν, Ἰδέας κτλ.) ἐναντίον τοῦ κομμουνισμοῦ ἢ τῶν βιολογοῦντων ἀπλῶς καὶ ζητούντων τὴν ρύθμισιν αὐτῆς *μόνον* κατὰ τὰς ἐκάστοτε κοινωνικὰς καταστάσεις ἢ τὰς ἀνάγκας τῆς πραγματικῆς ζωῆς ὡς ἔχει.

ἐνεργεία συναδέλφων σας, βαδίσατε σεμνοὶ καὶ ὠρατοὶ εἰς τὴν κατάρκτησιν τοῦ ἰδεώδους τούτου. Καταστήσατε καὶ τοῦτο ἰδεῶδες ἑλληνικόν! Πρὶν ὅμως πλυθηνῆθῃ ἡ γνώσις καὶ πυρωθῶσιν αἱ καρδίαι τῶν πολλῶν, προσέχετε! Ὁ ἑλληνικὸς ἀετὸς πρέπει νὰ διατηρῇ τὴν φωλεάν του ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλξεων καὶ ἰσχυρὸς ὑπεράνω αὐτῶν νὰ ἐκτελῇ ἡρεμὸς τὰς μεγαλειώδεις πτήσεις του. Ἐκείθεν δέ, ἐκ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλξεων ἐξορμῶν, νὰ ἀτενίζῃ τανυσίπτερος, μὲ τὸ βλέμμα σταθερὸν καὶ ἡμερον καὶ θερμὸν καὶ πλήρες στοργῆς καὶ πίστεως, νὰ ἀτενίζῃ καὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὴν ὑπερτάτην ἠθικὴν σκέψιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν Ἰδέαν τῆς ἀνθρωπότητος. Πρῶτον Ἕλληνες, καὶ διὰ τῆς Ἑλλάδος μέλη τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι δεδομένον, διὰ τῆς διαρκοῦς ἐσωτερικῆς ἐθνικῆς γονίμου ἀναγεννήσεως καὶ ἐν ὁμονοίᾳ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἰδιορρυθμῶν ἐθνικῶν δυνάμεων εἶναι πεπρωμένον νὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὸν πολιτισμὸν τῆς. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος εἶναι ἱερά, διότι ἔχει ἠθικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν περιεχόμενον καὶ ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ἀξία τῆς. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ τελικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς, τῆς δημιουργικῆς ἐξελίξεως. Εἶναι κύκλος, εἶναι στίβος, ἐν ᾧ προπονεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δι' ὑψηλοτέρους κυματισμούς, νὰ ἀγαπήσῃ βαθμιαίως καὶ νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον Σύνολον γενικῶς, ἐν τῷ ὁποίῳ αὐτοπραγματοποιεῖται, θὰ ἔλεγέ τις, τὸ ἠθικὸν «Γνώθι σαυτὸν». Διὰ τοῦτο Σεῖς, ὡς Ἕλληνες διδάσκαλοι, νὰ αἰσθένεσθε πυρούμενα τὰ σπλάγχνα καὶ ἀνακοχλάζον τὸ αἷμα ἐξ ἀγανακτήσεως ἐναντίον ἐκείων, οἵτινες ζητοῦν τὴν χαλάρωσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ τὴν διακοπὴν τοῦ νήματος τῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος!

Ὡς κοινωνικὸν ἰδεῶδες ἔχετε πάντοτε, τὸ νὰ συντελέσητε δι' ὄλων σας τῶν δυνάμεων εἰς τὴν καλυτέρευσιν, εἰς τὴν ἀνύψωσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, τῆς ὁποίας αεῖς ἐτάχθητε οἱ κυριώτεροι μοχλοί. Ἐχετε ὑπ' ὄψιν σας, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο πρέπει σεῖς πρῶτοι νὰ νικήσητε τὸν ἑαυτὸν σας. Ὅσον ὁ βαθμὸς τῆς προσωπικῆς ἠθικῆς σας τελειοποιήσεως εἶναι μεγαλύτερος τόσο καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν κοινωνικῶν σας καθηκόντων θὰ εἶναι εὐχερεστέρα καὶ ἡ ἠθικὴ τελειοποίησις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἀσφαλεστέρα. Ἐχετε ὑπ' ὄψιν σας, ὅτι οὐδεμία κοινωνία δύναται νὰ προκόψῃ ἄνευ κοινωνικῆς πειθαρχίας. Ἡ κοινωνία ἀποτελεῖ ἐνότητα ὀργανικὴν. Κοινωνία ἡ ὁποία ἐγκλείει τάξεις ἀλληλομαχομένας δὲν εἶναι ἀκόμη λυτρωμένη ἀπὸ τὰς κατωτέρας φυσικὰς τῆς χρώδεις ὁρμάς. Ἐχει χάσει τὸ συνυπεύθυνον καὶ συνυπόλογον τῶν κοινωνικῶν τῆς τάξεων πρὸς τὸ ὑπεράνω τούτων κοινόν, ἐν καὶ ἀδιαίρετον ἐκπολιτιστικὸν ἐρ-

γον. Ἐχει χάσει τὴν συνοχὴν τῆς, ἔχασε τὸ ἐσωτερικὸν ἀξιολογικὸν τῆς αἰσθητήριον, ἔχασε τὴν ἐπαφὴν τῆς μετὰ τὸ Ἀπόλυτον ! Ὅχι μόνον νὰ κλεισθε τὰ ὄψα παθητικῶς, ἀλλὰ νὰ ἀναλάβητε ἐνεργητικὴν στάσιν ἔναντι τῶν ἀπατηλῶν, πεπλανημένων καὶ ἀποσυνθετικῶν τούτων κηρυγμάτων.

Ὡς θρησκευτικὸν ἰδεώδες ἔχετε τὴν ἀκράδαντον πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ὑψίστης χριστιανικῆς ἀρετῆς ἐν τῷ κόσμῳ, τῆς ἀγάπης, ἣν ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Εἰπέ τις τῶν φιλοσόφων, ὅτι ἂν ἤρχετο νέα τις θρησκεία εἰς τὸν κόσμον, ἀνωτέρα καὶ τελειότερα, αὕτη δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' ἦδη ὁ Χριστιανισμὸς ἐκήρυξεν αὐτήν. Ἰδοὺ ἡ αἰωνία θρησκεία !

Τινὲς ζητοῦσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐν ᾧ ἀνετέθη εἰς ἡμᾶς νὰ τὴν πραγματοποιήσωμεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς φορεῖς αὐτῆς. Εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ πνεύματος, τοῦ παγκοσμίου Λόγου καὶ ζητεῖ δι' ἡμῶν τὴν πραγματοποίησιν τῆς. Διὰ τοῦτο ἡ ζωὴ δὲν εἶναι παιδιὰ τις τῆς Φύσεως, ὥστε νὰ διαγωνιζόμεθα ποῖος θὰ χαρῆ, ποῖος θὰ ἀπολαύσῃ αὐτὴν περισσότερον, ἀλλὰ καὶ ἐργασία, καθῆκον, ἠθικὴ ἀποστολή ! Ὁ πυρὴν τοῦ θρησκευτικοῦ ἰδεώδους κεῖται εἰς τὴν τελείαν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ θείου Αὐτοῦ θελήματος, καθὼς καὶ εἰς τὴν τελείαν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον, ἣτις ἐκδηλοῦται ἐμπράκτως διὰ τῆς φιλανθρωπίας, διὰ τῆς κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀλληλεγγύης. Ἡ αἰωνία ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πραγματοποιεῖται ὡς αἰωνία ἀγάπη πρὸς τὴν Ἀνθρωπότητα.

Προσέλθετε, λάβετε τὰ ἀπολυτήριά σας. Ριφθῆτε μετὰ πίστιν εἰς τὸ ἔργον σας, πτερώσατε τὰς χρηστὰς ἐλπίδας τῆς Ἑλλάδος καὶ διεκδικήσατε μετὰ τοὺς γονεῖς καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὰς Μητέρας τὴν ὠραιότεραν δάφνην !

